

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק תשיעי

ברכות הראיה

סוגיה ה: ברכות על מעשה אנוש (1):
ברכה על ראיית מקום עבודת כוכבים

נכתב בסייעתא דשמיא
על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ
ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה ה: ברכות על מעשה אנוש (1): ברכה על ראיית מקום עבודת כוכבים

*

רקע

הגמ' עוסקת בברכות שמברכים על תופעות אנושיות שונות. הדיון הראשון הוא לגבי מקום שעובדים בו עבודה זרה, ומקום שנעקרה ממנו עבודה זרה.

מקורות

- א. גמ' נז:נח. "מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים... לעי השדה ולמטעי כרם וגו'"
- ב. תוס' ד"ה הרואה [שני התוס'], תוס' נד. ד"ה שעקר
- ג. רא"ה ד"ה מקום שנעקרה ממנו ע"ז, תנו רבנן הרואה את המרקילוס
- ד. רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ט
- ה. שו"ע סי' רכד סע' א-ד, ומשנה ברורה

רא"ה ד"ה מקום שנעקרה ממנו ע"ז, ד"ה ת"ר הרואה את המרקוליס
מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה אומר ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו. פירוש, ודוקא דאותו מקום
הוא בארץ ישראל.
תנו רבנן הרואה את המרקילוס אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. פירוש, לפי שהיא
עבודה זרה מכוערת ומחודשת לזרוק אבנים לאבנים ולקבלן באלוה.

הסבר הסוגיה

תנו רבנן: הרואה מרקוליס אומר: ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. מקום
שנעקרה ממנו עבודת כוכבים, אומר: ברוך שעקר עבודת כוכבים מארצנו.

[תוספתא פ"ו, מובאת בגמ' נז:]

שתי ברכות תיקנו חכמים על ראיית מקום עבודה זרה, ברכה על מקום שעובדים בו
עבודה זרה, וברכה על מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה. למרות שבשתי ההלכות מדובר
בעבודה זרה, התוספתא ניסחה אותן בצורה שונה. בראשונה נאמר: "הרואה מרקוליס",
ובשנייה נאמר: "מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים".

הראשונים מביאים הסברים שונים לניסוח השונה, לחלק מההסברים יש נפקא מינה
להלכה:

תוס' [ד"ה הרואה] מסבירים שהתנא כותב מרקוליס, כיוון שזו העבודה הזרה שהיתה
במקומו [הסוגים האחרים של עבודה זרה נעקרו, ולכן בברכת "ברוך שעקר" הוא לא חילק], אבל למעשה
מברכים "ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו" על כל עבודה זרה. כך משמע גם מהרמב"ם
[הל' ברכות פ"י ה"ט] ששינה את הנוסח ל"הרואה מקום שעובדין בו עבודה זרה".

ר"י [בתור"ה הרואה] מסביר שמברכים "שנתן ארך אפים" רק על מקום שבונים בו עתה עבודת כוכבים או מקום שהועמדה שם מחדש. כיוון שעבודתו של מרקוליס היא ברגימת אבנים, הרי שהוא כנבנה מחדש, ולכן התנא שונה דוגמא זו.

הרא"ה [ד"ה מקום שנעקרה ממנו ע"ז] סובר שאין מברכים ברכה זו על כל עבודה זרה אלא רק על מרקוליס, שהיא "עבודה זרה מכוערת ומחודשת לזרוק אבנים לאבנים ולקבל באלוה".

הב"ח [ריש סי' רכד ד"ה הרואה מרקוליס] מפרש שאין מברכים ברכת "שנתן ארך אפים" על ראיית מקום עבודה זרה, אלא רק על ראיית עבודה זרה עצמה. התנא שונה מרקוליס מפני שהיא עבודה זרה שעובדים אותה בחוץ, וההולך בדרך רואה אותה.

הרמב"ם [הל' ברכות פ"י ה"ט] פוסק כפשטות הגמ', שמברכים את ברכת "ברוך שעקר עבודה זרה" בין בארץ ישראל ובין בחוץ לארץ, הרא"ה [נו: ד"ה הרואה מקום] סובר שמברכים את הברכה בארץ ישראל בלבד [ועיין ריטב"א (נו: ד"ה מקום שנעקרה) המסביר כיצד דעה זו מתיישבת עם דברי הגמ'].

ניתן להסביר שמחלוקת הרמב"ם והרא"ה נובעת ממחלוקתם לגבי חיוב עקירת עבודה זרה¹. הריטב"א [קידושין לו. ד"ה גמרא מנא הני מילין] מצטט את הרא"ה בשם הרמב"ן שהחיוב לעקור עבודת כוכבים ולשרש אחריה נאמר בארץ בלבד. מהרמב"ם [הל' עבודה זרה פ"ז ה"א] משמע שהוא חולק ולדעתו יש חיוב לעקור עבודה זרה גם בחוץ לארץ². לדעת הרא"ה שאין חיוב עקירת עבודה זרה ושירושה בחוץ לארץ, אין לברך על עקירת עבודה זרה בחוץ לארץ.

סיכום

שתי ברכות תיקנו חכמים לגבי ראיית מקום עבודה זרה: על מקום שעובדים בו עבודה זרה מברכים "ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו", ועל מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה מברכים "ברוך שעקר עבודה זרה".

ברכת "ברוך שעקר עבודה זרה" מברכים על כל עבודה זרה, ואילו בברכת "ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו" יש מחלוקת בין הראשונים. התוס' והרמב"ם סוברים שמברכים על כל עבודה זרה, ר"י סובר שמברכים רק על מקום שבונים בו כעת עבודה זרה, והרא"ה סוברים שמברכים רק על עבודה זרה מכוערת כעין מרקוליס.

ברכת "ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו" מברכים לכולי עלמא גם בארץ ישראל וגם בחוץ לארץ, וברכת "ברוך שעקר עבודה זרה" מברכים לדעת הרמב"ם גם בחוץ לארץ, ולדעת הרא"ה רק בארץ ישראל.

¹ הסבר זה הוא של המהדיר של הרא"ה [נד. הערה 4]. עיין בתוספתא [פ"ו ה"ד] המביאה מחלוקת תנאים אם מברכים בחוץ לארץ.

² הרמב"ם פוסק שבארץ ישראל יש מצוה לרדוף אחר עבודה זרה עד שנאבד אותה מכל ארצנו, אבל בחוץ לארץ אין מצוה לרדוף אחריה אלא רק לאבד אותה ממקום שנכבש אותו בלבד. כנראה שחילוק זה הוא הסיבה לכך שבארץ ישראל מברכים "שעקר עכו"ם מארצנו", ובחוץ לארץ מברכים "שעקר עכו"ם מן המקום הזה" [פ"י ה"ט].

הלכה

השו"ע [סי' רכד סע' א] פוסק שמברכים ברכת "שנתן ארך אפים לעוברי רצונו" על כל עבודה זרה. הרמ"א מוסיף: "והאידנא אין מברכים זאת הברכה", ומסביר המשנה ברורה [סק"ג] שהרי אנו רואים אותה תמיד³. האליה רבה [מוכא במשנ"ב שם] מחדש, שאפילו אם הוא לא ראה עבודה זרה במשך שלושים יום, כיוון שרוב סביבתו ראו, אינו מברך. המשנה ברורה [סק"ב] מביא מחלוקת בית יוסף וב"ח אם מברכים רק על ראיית העבודה הזרה עצמה או אפילו על מקום העבודה הזרה, והוא אינו מכריע ביניהם. השו"ע [סע' ב] פוסק שמברכים ברכת "ברוך שעקר עבודה זרה" בין בארץ ובין בחוץ לארץ, ובשניהם אומרים: "כשם שעקרת אותה מהמקום הזה כן תעקור אותה מכל המקומות...".

³ מקור הדברים בטור. כוונת דבריו, שהברכה לא נתקנה על ארך אפיו של הקב"ה כלפי המקום הספציפי שלפניו, אלא על ארך אפיו של הקב"ה שאינו מכלה את העבודה זרה הזאת. כיוון שהוא בירך על מקום אחר של אותה עבודה זרה, אין צורך לחזור ולברך, אלא אם כן לא ראה במשך שלושים יום שום מקום של העבודה הזרה הזאת.